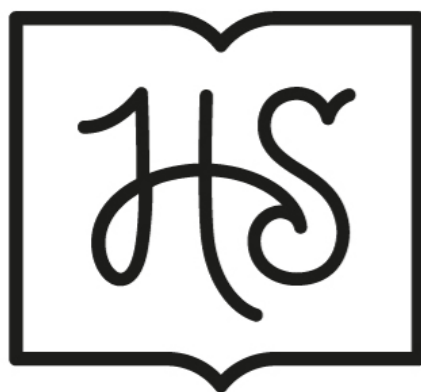

HISTORIA SCHOLASTICA

2/2015

Ročník / Volume 1

Praha / Prague 2015

Historia scholastica

Č. / No. 2/2015

Roč. / Vol. 1

Redakční rada / Editorial Board

Vedoucí redaktor / Editor-in-chief: doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Zástupce vedoucího redaktora / Deputy Editor: PhDr. Markéta Pánková (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice)

Prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (Univerzita Pardubice)

Doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc. (Filosofická fakulta University Karlovy v Praze)

Doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd ČR)

PhDr. Dana Kasperová, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Mgr. Magdaléna Šustová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Mezinárodní redakční rada / International Editorial Board

Prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr.h.c. (Univerzita Karlova v Praze)

Prof. Dr. Jürgen Oelkers (Emeritus Professor Universität Zürich)

Prof. Dr. András Németh (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest)

Prof. Dr. Simonetta Polenghi, Ph.D. (Università Cattolica del Sacro Cuore Milano)

Prof. Dr. Andreas Hoffmann-Ocon (Pädagogische Hochschule Zürich)

Prof. Dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru)

Prof. Dr. Eva Matthes (Universität Augsburg)

Prof. Dr. Dr.h.c. Ehrenhard Skiera (Univ. Prof. a.D. Europa-Universität Flensburg)

Prof. PhDr. Blanka Kudláčová, Ph.D. (Trnavská univerzita v Trnavě)

Prof. Dr. Gerald Grimm (Universität Klagenfurt)

Prof. Andreas Fritsch (Deutsche Comenius Gesellschaft)

Dr. Marta Brunelli, Ph.D. (University of Macerata)

Výkonná redaktorka / Executive Editor: Mgr. Ing. Petra Holovková (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Vydavatel / Publisher:

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

Valdštejnská 20, 118 00 Praha 1, www.npmk.cz

IČ 61387169

ISSN 2336-680X

Časopis Historia scholastica vychází 2x ročně.

Toto číslo vyšlo 31. prosince 2015.

Obsah

ÚVODNÍK Tomáš KASPER Markéta PÁNKOVÁ	1
Co zmůže pedagogika, aneb krize lidskosti jako výzva pro edukaci Zdeněk HELUS	4
Teaching History During War Time – Preparation of history teachers at the University of Latvia during World War II Aija ABENS	11
A System Outside the System: Czech Salesians and their Clandestine Summer Camps in the 1970s and 1980s Dominik DVOŘÁK, Jan VYHNÁLEK	25
Tvorba Juraja Čečetku a ideológia Slovenského štátu v rokoch 1939 - 1945 Blanka KUDLÁČOVÁ, Lucia VALKOVIČOVÁ	38
Česká reformace a proměny kultury mezi husitstvím a Bílou horou Jaroslav PÁNEK	52
Výchova v období totalit a muzejní podsírky Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského Markéta PÁNKOVÁ	67
Sen o všemohoucnosti: sebeklam socialistické pedagogiky v Polsku Dariusz STEPKOWSKI	83
Příběh jilemnického gymnázia Růžena VÁŇOVÁ	92

VARIA:	102
Historie již téměř zapomenutá: Jak tým doktora Karla Rašky zabránil rozšíření epidemie skvrnitého tyfu z Terezína	
Karel RAŠKA, Jr.	

VARIA:	110
Jak vzniká poezie – a trochu historie	
Pavel KOHN	

REPORT:	115
Educational reforms as topic of the history of education.	
<i>Conference of the section of historical educational research of the German Educational Research Association (GERA) in Vienna, September 17-19, 2015</i>	
Wilfried GÖTTLICHER	

REPORT:	117
The International Symposium “School Memories / La memoria escolar” (Seville, 22–23 September 2015)	
Branko ŠUSTAR	

RECENZE:	121
Kudláčová Blanka (ed.). <i>Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v medzivojnovom období</i> . Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS a VEDA 2014, 157 s.	
Kudláčová Blanka (ed.). <i>Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v rokoch 1939-1945</i> . Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS a VEDA 2015, 178 s.	
Tomáš KASPER	

VARIA:

Jak vzniká poezie – a trochu historie

Pavel KOHN

K poezii vedou rozličné cesty. A jestliže jsem si jako patnáct a půl letý kluk kdesi přečetl výrok Emila Zoly, že „utrpení je nejlepším prostředkem k probuzení duše“, zdál se mi pravdě blízký a vezmu-li v úvahu, že poezie a trápení mají ledacos společného, pak musím chtít nechtě tenhle citát vztáhnout na sebe a své zážitky z dětství a mládí. I když, samozřejmě, nejenom vnější události rozhodují o činech a jednání člověka. Kdesi uvnitř tkví nezastupitelné a podivné cosi, co vede k činnosti, která se vymyká svému okolí a požívá samu sebe.

Psát poezii jsem začal v ghettu Terezín, kam jsem byl s naší čtyřčlennou rodinou a už předtím a posléze se všemi blízkými i vzdálenými příbuznými uvržen v rámci konečného řešení židovské otázky ve svých necelých třinácti letech. Bydlel jsem tam v L 417, kterýmžto dvojnáskem byla oceňována bývalá terezínská škola, ze které terezínská Židovská rada starších, německy Ältestenrat, vytvořila ubytovnu mládeže ve stáří od dvanácti do patnácti let. Toto lstivé označení skrývalo v sobě nezaměnitelnou logiku: písmeno L bylo označení jedné terezínské příčné ulice a číslo 417 bylo číslo domovní. Nepamatuji se už, kolik heimů čili domovů, jak se jednotlivým třídám, kam byly přidělovány děti podle neznámého paklíče, v té budově bylo. Slavným se stal heim číslo 1, jehož vedoucí, středoškolský profesor Valtr Eisinger z Brna, měl schopnost své svěřence provokovat k psaní a vydávání časopisu. Ten časopis s názvem VEDEM se jako zázrakem zachoval a po převratu 1989 se dočkal svého knižního vydání: ukázalo se, že některé texty v něm uveřejněné byly vzhledem k věku dětí, které je vytvářely, pozoruhodně zralé, objevené a dokumentární. Zde je třeba jmenovat zejména Petra Ginze (ročník 1928), který patřil k jeho iniciátorům, nejaktivnějším přispěvatelům a zahynul po selekci v Osvětimi-Březince (Auschwitz-Birkenau) na podzim roku 1944.

Já jsem bydlel v domově číslo 5, který vedl Arnošt Klauber. Na rozdíl od Eisingera to nebyl žádný intelektuál, ale výborný vychovatel to byl. Vychovatel, který přesně věděl, kdy je třeba být autoritou a kdy je naopak vhodné, být přítel a kamarád a získávat děti na svou stranu shovívavostí a odpouštěním prohřešků. Tuhle svou přirozenou schopnost si ozkoušel na různých sionistických táborech ještě v době předholocaustní, kdy se mnozí mladí potomci židovských rodičů cvičili ve skautských dovednostech pro případ odchodu do země zaslíbené, erecu Israel. Bývali bychom za ním skočili do ohně, ale on toho nezneužíval. Někdy jsme na něj byli i naštvaní, neočekávající od něho takovou přísnost, když předtím tak přísný nebyl.

Ale právě to byla jeho taktika, jak jsem pochopil později. On totiž hrůzy koncentračních táborů přežil. A až do značného stáří existoval, oženil se se svou starou terezínskou láskou Juditou a navzdory tomu, k čemu nás nabádal, totiž pionýrsky budovat stát Izrael jako útočiště všech Židů, žijících v diaspoře, zůstal v lidově-demokratickém Československu, žil v Brně a působil jako tenisový trenér. Zapomněl jsem říct, že byl už tehdy v terezínské škole výborným hráčem stolního tenisu čili ping-pongu. Já sám jsem si v Terezíně tenhle sport docela slušně osvojil, byl jsem na turnajích, které se tam v té naší škole pořádaly (což se asi leckterým současníkům může zdát podivné a nepředstavitelné, ale k takovým záležitostem tam, na jedné ze zastávek k smrti, docházelo) přibližně na třetí příčce za jistým Moravákem Jirkou Brollem a – světe div se! – Zdeňkem Ohrensteinem, nejmladším sourozencem básníka Jiřího Ortena, o němž jsme neměli ani tušení a o němž nám ani Zdeněk nikdy nic nevyprávěl. Sám Zdeněk, řečený Orče, byl právě obyvatelem Jedničky, heimu číslo 1, v L 417 našeho největšího konkurenta (heimy spolu totiž navzájem soutěžily), ale o tom, že se podílí na vytváření časopisu VEDEM, ani o jeho básnických pokusech jsem nevěděl. I jemu se podařilo přežít, po válce se stal hercem, přijal jméno svého staršího bratra divadelního režiséra a ředitele Oty Ornesta a v roce 1990 tragicky zahynul.

Naše Pětka si pod vlivem Arnošta Klaubra, kterému se říkalo všeobecně Šmudla... u toho se musím zastavit: jestli to byl vliv Disneyova filmu Sněhurka a sedm trpaslíků, který byl tehdy koncem třicátých let, tedy ještě před naší i jeho deportací do Terezína v Československu uveden, stoprocentně tvrdit nemohu. Asi také. Ale určitě se vztahoval k hebrejskému jménu, které Arnošt získal na některém ze sionistických táborů, jehož se zúčastnil - jak jsem už uvedl - před odchodem do terezínského ghetta. Dostal či přisvojil si totiž, jak se to tehdy, aby se navzdory vzrůstajícímu antisemitismu zdůraznila židovská identita, ještě jedno rodné židovské jméno, totiž Samuel, hebrejsky Šmuel. A ze Šmuela, protože byl zároveň i poměrně nevelké postavy, vznikl ŠMUDLA, což je ten poslední a nejmenší z trpaslíků v tomhle filmu: Šmuel Klauber, Šmudla Klauber, jako Arnošta ho ve škole L 417 ani v Terezíně téměř nikdo neznal. A přitom byl vlastně docela známý, protože – další podivnost – tam hrál kopianou. Za mužstvo, které mělo neobvyklé jméno Jugendfürsorge, česky „péče o mládež“. Svá mužstva tam měli kuchaři, elektrikáři a jiné profese a k té péči o mládež Šmudla zajisté patřil.

Jak jsem již podotkl, byl dobrý vychovatel a kamarád, ale současně i přesvědčený sionista, který zcela otevřeně usiloval nejrůznějšími způsoby děti mu svěřené tímto směrem vychovávat, ovlivňovat a vytvářet z nich pevný, vzájemným přátelstvím spjatý kolektiv. Zároveň se snažil jejich život v této obtížné situaci zpestřovat všemi dostupnými metodami. Rovným dílem hlavně sportovními a kulturními akcemi. Jednoho dne se v našem heimu objevila hromada prken, přivezených sem z nějaké terezínské „baustelle“ nebo přímo ze skladu dřeva, který zde existoval, protože se tu stále něco přestavovalo, vyrábělo, opravovalo: místa bylo málo, postele byly řídkým zjevem a spalo se většinou na tříposchodových prýčnách právě z takových neohoblovaných prken. Mimochodem, v centrálním skladu dřeva v Terezíně pracoval můj tatínek Max Kohn, což byl na tamní poměry docela dobrý flek.

Tehdy jsem to ještě nevěděl, ale později jsem pochopil, že to musela být nějaká protekce, když po našem příjezdu do ghetta tu práci dostal, která nás, jeho rodinu, možná dokonce i chránila před transportem na východ. Konkrétně a absurdně k tomuto jeho terezínskému zaměstnání zřejmě přispělo jeho dřívější civilní povolání: byl totiž prokuristou pražské České akciové továrny na dýhy a odborníkem na tropické dřevo, dovážené zámořskými loděmi z celého světa do Československé republiky a vykládané v Kralupech nad Vltavou, kam otec občas tento objednaný drahocenný materiál odjížděl přebírat. Někdy nás děti – měl jsem o dva roky staršího bratra Karla – brával dokonce z Prahy s sebou a bývaly to zajímavé výlety. Vidět obrovské kmeny stromů, jak je jeřáby vykládají z palub nákladních lodí v přístavu na břeh do železničních vagonů nebo nákladních aut, býval nezapomenutelný zážitek. Kmeny byly tlusté a s hrubým povrchem kůry, připomínajícím kůži slonů nebo nosorožců v pražské Zoo. Tatínek na tuto protekční práci v Terezíně tvrdě doplatil. Jeho dřívější „odborná“ činnost v tomto směru se tam proměnila ve skládání fošen a jiného těžkého dřevěného materiálu, které způsobilo, že dostal kýlu, musel být operován a umřel. Den před jeho skoncem jsme ho směli v terezínské nemocnici navštívit: byl bílý jako stěna, jeho hlava byla zabořená v polštáři, sotva dokázal otevřít ústa. Zesnulí se vyváželi z ghetta ven na pohřebních kočárech, tažených lidmi, kterými se tam rozváželo všechno, i chleba. Před bránou z ghetta kočár, naložený dřevěnými rakvemi, zastavil a pozůstali se pomodlili kadiš, hebrejskou modlitbu za mrtvé. S bratrem jsme se jí předtím rychle naučili. Dnes víme, že zesnulé spalovali, jejich popel dávali do lepenkových krabic a v poslední fázi historie Terezína vsypali do nedaleké řeky Ohře. To jsem tam ovšem už dávno nebyl.

Ona prkna pro náš heim sehnal Šmuel řečený Šmudla a nakázal nám vybudovat z nich velikou tabuli. Tabuli jsme pak, podle dohody s ním či spíš na jeho příkaz, který nám dovolil si myslet, že je to i naše iniciativa, připevnili na jednu z třípatrových dvouúžkových paland, ve kterých jsme spali, polepili ji balicím papírem, který se tam také odkudsi vzal, a pomalovali jej mřížkou, jež obnášela třicet tři řádků. Každá řádka začínala jménem některého z nás, spolubydlících třídy či heimu číslo 5. A na každou takto vytvořenou řádku se vylepovali už nevím, jestli kolečka nebo čtverečky nebo ještě něco jiného. Ale v každém případě z toho vznikla jakási stupnice bodů. Ano, říkali jsme tomu body, které jsme my, jednotlivci, každý za sebe, kluci od dvanácti do patnácti let, získávali jako ocenění v různých soutěžích, jež pro nás Šmudla organizoval, nebo za různé výjimečné individuální výkony, kterých si on záměrně nebo namátkově všiml. Třeba i za tak banální každodennosti, jako že jsme měli zvlášť pěkně ustláno, zvlášť svědomitě dělali "cimerku" čili uklízeli naši ubytovnu, což na každého z nás připadlo pravidelně za určitý čas, abychom se vystřídali, a podobně. Jednou jsme dostali i úkol, pokusit se napsat báseň. Já vyhrál. Byly to verše o Terezínu, o tom, jak tady žijeme, jak hladovíme a jak se zde umírá, a o naději vrátit se domů. Nezapamatoval jsem si je, i když jsem je tam směl před celým „domovem“ tehdy zarecitovat, abych tím zároveň doložil, že porota, která to hodnocení vyřkla – Šmudla o něm nerozhodoval sám, ale vždycky jmenoval nějaké porotce, s nimiž se jakoby radil – je ocenila správně. To byla tedy má první báseň, má dokonce už i zveřejněná prvotina.

Pak nastalo z dnešního hlediska dlouhé období útrap, které zde nehodlám podrobně popisovat, neboť terezínská svým způsobem „idyla“ mi nebyla souzena natrvalo: transport s maminkou a bratrem do tzv. rodinného tábora v Osvětimi-Březince, náhlý vynucený rozchod s maminkou, která stejně bydlela v jiném baráku než my dva, selekce, kdy šlo o holý život - buď smrt v plynu nebo ještě kousek života -, přemístění s bratrem do koncentračního tábora Blechhammer, ztráta bratra, jehož život končí, protože onemocní, přece jen v plynové komoře, téměř čtrnáctidenní pochod smrti ve sněhu, ledu a blátě na rozhraní ledna a února 1945, koncentrační tábor Buchenwald, osvobození americkou armádou, návrat domů do Prahy, neblahá zvěst o ztrátě všech blízkých i vzdálených příbuzných s výjimkou sestřenice Hedviky. Věk: patnáct a půl. Následuje pobyt v ozdravovně křesťanského humanisty Přemysla Pittra na zámku Štířín u Prahy, kde jsem dostal zápal plic, přijetí v rodině taktéž navrátilivšího se a jen o několik měsíců staršího spoluvězně z Terezína i Osvětimi Tomáše Fantla. Na Štíříně začíná horlivá veršotepecká činnost, pokračující pak v kumbálku, na malinký pokojík s postelí a psacím stolem přeměněnou šatnou za koupelnou Fantlových bytu v Praze tehdy Dvanáct, Mánesova ulice číslo 10, páté patro. Verše z tohoto poválečného období mi příznivě ohodnotil můj tehdejší profesor češtiny na reálném gymnáziu v Praze na Vinohradech ve Slovenské ulici, jenž byl zároveň redaktorem edice České básně u Topičů dr. Jaroslav Janů, který mi dokonce slíbil jejich vydání, a také František Červinka z tehdejšího Nakladatelství mladých na Kladně, jemuž je bez mého vědomí poslala moje tehdejší poručnice Zdenka Fantlová. Z jeho obšírného podrobného dopisu, který se mi nezachoval, si vzpomínám na výrok „já ve Vás básníka vidím“. Moc jsem si toho hodnocení necenil.

Ach, ano. Je jen málo těch, kterým se podaří vydat své verše v nedospělém věku. V hudbě je tomu trochu jinak, zázračných dětí v oboru klavír je například v historii docela dost. V mém případě osud mých básnických pokusů zpečetil „vítězný Únor“ 1948, intimní soukromé verše byly z poezie vykázány naprosto. Pan profesor Janů, vstoupivší z existenčních důvodů do "rodné strany", stejně tak jako o pár let později můj profesor na Divadelní fakultě Akademie múzických umění František Götz, kterému jsem své verše dal také číst, a on je kladně ocenil, se mi se svými problémy v tomto směru otevřeně přiznali: že bez členství v KSČ by ve své kulturní, literární a pedagogické činnosti pokračovat nemohli. Věděli, že je nezradím, a jak bych také mohl! Kromě toho jsem měl jiných, existenčních starostí nad hlavu. Verše, opsány na malinkém pocket-psacím stroji, který mi daroval majitel domu, ve kterém jsme před válkou bydleli, známý spisovatel a cestovatel F. A. Elstner, však přetrvaly všechny převraty a osobní změny, včetně emigrace. V roce 2011 jsme se s manželkou malířkou Rut dostali shodou různých překvapivých okolností na festival poezie Ortenova Kutná hora. Už předtím a tam zejména vešlo ve známost, že tyhle rukopisné verše existují a že by možná bylo docela zajímavé je zveřejnit. Přečetl jsem si je znovu s odstupem téměř sedmi desetiletí. Jako cizí: a zjistil, že tak úplně marné nejsou. Opsal jsem je nanovo, tentokrát do počítače značky Apple. Třeba se někomu budou i líbit, třeba je někdo i ocení, nebo co já vím? Moc veselé

a optimistické nejsou. Ovlivnil je můj předchozí život? Život předpokládá smrt. A naopak. Jedno bez druhého neexistuje. Jak jednoduché.

Potud mé životní osudy, související s knížkou mých juvenilních básní Kolikrát přešel mrak, pojmenované podle jedné z nich. Ještě chci prozradit, že to naše pozvání na Ortenovu Kutnou Horu, jak shora uvedeno, a vydání mých veršů z mládí měli na svědomí herec a recitátor Alfred Strejček a divadelní historička a publicistka Marie Valtrová, kterým jsem tu sbírku i věnoval.

Pavel Kohn (1929) patří k lidem, kteří usilují o to, aby jméno českého křesťanského humanisty Přemysla Pittra (1895-1971) neupadlo v zapomenutí. Ve svých patnácti a půl letech strávil, když se sám z celé velké židovské rodiny vrátil z téměř tříletého věznění v koncentračních táborech, nedlouhý čas v rámci Pittrovy „Akce Zámky“ v ozdravovně na Štíříně, dohnal zameškanou školu a absolvoval divadelní fakultu Akademie muzických umění v Praze. Jako divadelní dramaturg se v padesátých letech 20. století setkával s politickými potížemi, které vedly k jeho emigraci do Německa v roce 1967. Dvacet dva let pak působil jako redaktor rozhlasové stanice Svobodná Evropa v Mnichově, kde se znovu, už jako dospělý, setkal v československé redakci s jejím tehdejší náboženským spolupracovníkem Přemyslem Pittrem. Po převratu v roce 1989 vydal v Praze jeho první biografii (Můj život nepatří mě, 1995), která vyšla i německy. Vedle dalších publikací napsal P. Kohn knihy o Pittrových dětech a jejich vzpomínkách na něj (Kolik naděje má smrt, 2000 a Zámky naděje, 2011, vyšlo i německy a hebrejsky). A protože byl rok 2015 spjatý s oslavami stodvacátého životního jubilea Přemysla Pittra a se sedmdesátým výročím konce druhé světové války, spojeným s tragickými událostmi terezínského ghetta, shledáváme příspěvek "svědka doby" Pavla Kohna za zajímavý a objevný zejména proto, že se dotýká společně obou těchto historických témat, a prostřednictvím zážitků z mládí osvětluje i některé jejich dosud nezpracované pedagogické aspekty. Jeho básnická sbírka Kolikrát přešel mrak (2012) obsahuje i verše, vzniklé na zámku Štířín, kde P. Pittra v roce 1945 díky rozhodnutí tehdejší České národní rady vybudoval zotavovnu pro děti, vracující se z míst, kam je zavlekly válečné útrapy.

Markéta Pánková